

“Beste-i kadîm” veya “âîn-i kadîm” olarak bilinen Pençgâh Mevlevî Âîn-i Şerifi, Benli Hasan Ağa'nın devr-i kebîr, Behram Ağa'nın düyek usulündeki peşrevleriyle Gulâm Şâdî'nin kârî, Mustafa İtrî'nin ağır çenber usulünde, “Pây-i yâre düşmeğe ağ-yârdan nevbet mi var?” ve fer' usulünde, “Hem sohbet-i dildâr ile mesrûr idik ev-vel” mısraıyla başlayan besteleri; Abdülkâdir-i Merâgî'nin, “Bî-tû nefesi hoş nezedem hoş ne nişetem” mısraıyla başlayan ağır semâisi ve Acemler'in, “Müşâtâ-ı lebed şeker-fürûşân” mısraıyla başlayan yürük semâisi her iki tür pençgâh makamının örnekleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Seydî, *el-Matla'*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3459, vr. 13^a; Abdülbâkî Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 44-45; Hâşim Bey, *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 25; Tânbûrî Cemil Bey, *Rehber-i Mûsikî*, İstanbul 1321, s. 96; Subhi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Mûsikîsi*, İstanbul 1933-40, I, 198-199; IV, 255-256; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 211; Özkan, *TMNU*, s. 445-451.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

PENDNÂME

(پندنامه)

Nasihatnâme türündeki eserlerin
diğer adı

(bk. NASİHATNÂME).

PENGHULU

Malezya ve Endonezya'nın
Malayca konuşulan kesimlerinde
kullanılan dinî-idarî bir unvan.

Malayca “lider, başkan, reis” anlamına gelen kelime, Cava adasında halkın din işlerinden sorumlu olan ve dinî mahkeme reisliği yapan görevlilerin unvanıdır. Ayrıca bu unvan bölgedeki birçok yerde köy muhtarlarına ve âdât adı verilen gelenek temsilcisi kabile reislerine de verilmektedir. Kelimenin eski Malayca metinlerde “penghulu para nebi” (bütün peygamberlerin lideri) şeklinde Hz. Muhammed için saygı ifadesi olarak kullanıldığı da görülür.

Cava'da XVI. yüzyıldan itibaren varlığı bilinen ilk penghulular hükümdarların resmî din görevlileri idiler. Demak ve Mataram sultanlıklarında bizzat sultan tarafından merkezî camilere tayin edilerek hem camide görev yapıyor hem de müslüman halkın aile ve miras hukukuyla ilgili dava-

larına bakıyordu. XVII. yüzyıldan itibaren Cava dinî literatüründe ve özellikle tasavvufî şiirlerde, din işlerinden sorumlu saray memuru olan penghulular ile “kiai” yahut “guru” adı verilen bağımsız din âlimleri ve gezgin davetçiler arasında bir rekabet ve çekişmenin ortaya çıktığı, penghuluların halk arasında fazla itibarlarının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte saray nezdinde itibarlarını koruyan penghulular önemli konumlar elde etmişler ve hânedana mensup kızlarla evlenmişlerdir. Bazı yetenekli penghulular da Cava tarih yazımı geleneğinde eserler kaleme almışlardır.

XIX. yüzyılda Hollanda sömürge idaresi, Cava'daki penghuluları ve onların dinî mahkeme reisliği görevlerini resmen tanıyarak bu geleneksel kurumun mahallî yönetimin bir parçası saydı ve çeşitli tarihlerde yaptığı düzenlemelerle yerel yöneticilerin emrinde çalışan penghululara serbest âlimleri, davetçi ve şeyhleri denetleme yetkisi verdi. Bu hususta en ciddi düzenleme 1882'de yapıldı. Cava ve Madura adalarında geçerli olan düzenlemeye göre hükümet, yanlış bir şekilde “hoofd-priester” (başrahip) dediği penghuluları üye sayısı üç-sekiz arasında değişen dinî mahkeme heyetinin başkanı olarak tanıdı. Bu düzenlemenin başlıca sebebi, dinî mahkemeler üzerinde mahallî hükümdarların ve diğer yöneticilerin etkisinin azaltılması idi. Bundan dolayı dinî hâkim sıfatıyla penghuluların resmî kadroya tayini sultanlar tarafından değil genel vali tarafından yapılıyordu. Daha sonra gerçekleştirilen başka düzenlemelerle penghulular ve onların nâibleri köylerde de yetkili kılındı. Ayrıca müslümanların sulh ve ceza mahkemelerinde yargılanmaları sırasında müşavir sıfatıyla bir penghulunun hazır bulunması zorunlu hale getirildi. Sömürge yönetimi 1931'de köklü değişikliklere giderek daha önce yanlış olarak “priesterraad” (rahip konsili) dediği dinî mahkemeleri iki üyeli bir penghulu mahkemesi halinde yeniden dü-

zenledi ve yetkilerini sadece nikâh ve talâk gibi şahsî hukukla ilgili davalarla sınırlandırdı. Penghulu mahkemelerinin kararları artık genel mahkemelerin onayından sonra yürürlüğe girecekti. Böylece dinî mahkemeler genel mahkemelere bağımlı hale getirilmiş oldu. Ancak 1938'de “Hof voor Islamitische Zaken” veya “Mahkamah Islam Tinggi” adıyla bir yüksek dinî temyiz mahkemesi kuruldu ve ilk başkanlığına Serang penghulusu H. Muhammed İşâ getirildi. Aynı düzenlemeyle bütün penghululara bir maaş bağlanması öngörülüyse de karar tam anlamıyla uygulamaya konulamadı ve penghulular, miras taksimi davalarından aldıkları taksime bağlı malların kıymeti üzerinden % 10 masraf ve kendilerine verilen hediye ve yardımlarla geçimlerini sağlamayı sürdürdüler.

Penghulular davalara genellikle camilerin giriş bölümünde veya bitişindeki odalarda bakarlar ve Şâfiî mezhebinin fikhî görüşleri doğrultusunda karar verirlerdi. Davaların çoğu, kocasıyla arasında talâk meydana geldiğini tescil ettirmek isteyen veya boşandıktan sonra ortak maldan payına düşeni alamayan kadınlar tarafından açılırdı. Taraflardan biri verilen karara itiraz ederse dava sivil mahkemeye geçerdi. Dinî mahkemeye yapılan her müracaat için belirli bir harç ödenirdi.

Penghuluların halkın dinî meseleleri hakkında hükümete tavsiyede bulunma ve bir müftü gibi görüş bildirme yetkileri vardı. İbadetlerin yerine getirilmesinde, cami personelinin tayininde, camilerin gelir ve gider defterlerinin tutulmasında, cami vakıflarının idaresinde yönetici olarak önemli görevler ifa ederlerdi. Nikâh kıyma yetkisine sahip olan penghulular dinî kural ve geleneklere göre nikâh merasimlerini yürütür ve nikâh kayıtlarını tutarlardı. Yaşı küçük olan kimsesiz çocukların ve kan bağıyla velisi bulunmayan kadınların vefî hâkim sıfatıyla velâyetlerine sahiptiler. Penghuluların dinî eğitime rehberlik etme yet-

Pençgâh-ı
zâid makamı
seyir örneği

kileri de vardı. Ayrıca zekât toplama işlemini yürütürler ve elde edilen gelirden belirli bir pay alırlardı. Penghulular görevlerini yerine getirirken sarık ve "tabbard" adı verilen beyaz Arap kıyafeti giyerlerdi.

Endonezya'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra 3 Ocak 1946'da Din İşleri Bakanlığı'nın kurulmasıyla birlikte penghulu unvanı resmen lağvedilerek görevleri bu bakanlık teşkilâtına bağlı görevlilere verildi. Ancak penghulu tabiri özellikle Cava'da bu dinî mahkeme reisleri için hâlâ kullanılmakta ve günümüzde ülke genelinde 300'ün üzerinde dinî mahkeme (pengadilan agama) ve yirmi civarında yüksek dinî mahkeme (pengadilan tinggi agama) bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

J. J. van de Velde, *De Godsdienstige Rechtspraak in Nederlandsh-Indië*, Leiden 1928; D. S. Lev, *Islamic Courts in Indonesia*, Berkeley 1972; D. Noer, *Administration of Islam in Indonesia*, Ithaca 1978, s. 42-52; H. Zaini Ahmad Noeh - H. Abdul Basit Adnan, *Sejarah Singkat Pengadilan Agama Islam di Indonesia*, Surabaya 1983; M. B. Hooker, *Islamic Law in South-East Asia*, Oxford 1984; M. Cammack, "Indonesia's 1989 Religious Judicature Act: Islamization of Indonesia or Indonesianization of Islam", *Indonesia*, sy. 63, Ithaca 1997, s. 143-168; "Panghoeloe", *Encyclopaedie van Nederlands Indië*, 's-Gravenhage 1917-39, III, 287-288; "Rad Agama", a.e., III, 529-531; "Pengadilan Agama", *Ensiklopedi Islam*, Jakarta 1999, IV, 91-92; "Penghulu", a.e., IV, 92-93; R. A. Kern, "Pangulu", *IA*, IX, 505-507; K. A. Steenbrink, "Penghulu", *EI*² (İng.), VIII, 294-295.

İSMAİL HAKKI GÖKSOY

PERDE (پرده)

Sâlikle Hak arasında bulunan ve Hakk'ı tanımaya engel olan her şey anlamında bir tasavvuf terimi (bk. HİCAB).

PERİ (پری)

Efsanelerde yer alan, olağan üstü güzel hayalî varlık.

Farsça perî kelimesinin aslı Zend Avesta'nın çeşitli bölümlerinde geçen (Yansa, 16/8, 68:6; Vendidad, 1/9, 11:9, 12) pairika olup "büyü yapan, büyüleyen kadın" anlamına gelmektedir. Pehlevî dilinde parik / parig ve daha sonra perî olmuştur (Behmen Serkârâtî, s. 2 vd.). Zend Avesta'da pairikadan ateşin, suyun, ineğin, ağacın,

yerin üstüne gelen kovulmuş bir yaratık, iblîs ve şer olarak söz edilir (Vendidad, 11/9). Eski İran efsanesinde güzel fakat şeytanî bir kadın şeklinde tasvir edilen pairika, Hint kutsal metinleri Vedalar'da sözü edilen ve tabiatın dişil ruhu olarak kabul edilen Apsaralar'dan gelmektedir (a.g.e., s. 8 vd.). Onlar genellikle su perisi veya ormanın ruhu diye kabul edilir, çok hünerli ve çok güzel yaratıklar şeklinde tanımlanır. Pairikanın zamanla kötülüğü temsil eden yönü kaybolmuş ve hûri ile özdeşleşip güzelliğin simgesi haline gelmiştir. Farsça'da "melek" anlamındaki perîşte ile (ferîşteh, firîşte) benzerliği dikkat çeker. Batı dillerindeki fairy kelimesi perinin Araplarca ferî şeklinde telaffuzundan gelmektedir. Kitâb-ı Mukaddes'te ve Kur'an'da periden söz edilmez. Eski Ahid'de yer alan, "servet içinde güzelliğinden şımaran mesedilmiş Kerûbî" teşbihi perî masallarındaki ifadeleri çağırıştırır (Hezekiel, 28/13-17). İslâm'da perî inancı yoktur, ancak müslüman toplumlarında perî cinle, cinlerin aslinin melek olduğu inancı ile irtibatlandırılmıştır. Türk halkı arasında perî genellikle cin taifesinin güzel ve zararsız kısmına verilen addır ve bu sebeple güzelliğin simgesi olmuştur. "Perî-rû, perî-peyker, perî-çehre" gibi sözler yüz güzelliğini anlatmak için kullanılır. Mevlânâ Celâled-dîn-i Rûmî, "Türkân-ı perî-çehreler"den (perî yüzlü güzeller) söz eder (*Külliyyâtı Şemsî yâ Divân-ı Kebîr*, III, 125).

Perinin karşıtı çirkin ve kötü yaratılışlı devdir (dîv). Yûnus Emre'nin bir şiirinde bu ikili şöyle yer alır: "Bir dem dev olur yâ perî vîrâneler olur yeri / Bir dem uçar Belkis ile Sultân-ı ins ü cân olur (*Risâlat al-Nushiyya ve Divan*, s. 156). Yûnus'un bu ifadesinde devlerin daha çok viranelerde bulunduğu ve Belkis'in perilerle olan ilişkisine dair inançlara telmih vardır. Araplar Sebe Melikesi Belkis'in perî soyundan geldiğine inanırlardı. Bir rivayete göre babası Hedahid (Hedhâd) cinlerin melikesi olan Rûkâne bint Seken'e tâlip olmuş ve bu evlilikten Belkis doğmuştur (Taberî, IX, 528; Kurtubî, XIII, 187). Bazı eserlerde Hz. Peygamber'e izâfe edilen bir söze göre de Belkis'in ebeveyninden biri cinlerdendir (Taberânî, IV, 46; İbn Asâkir, LXIX, 67). Câhiz bedevîlerin cinlerin kendilerine göründüğü, kendileriyle konuştuğu ve onlarla evliliğe dair iddialarından söz eder (*Kitâbü'l-Hayevân*, VI, 196 vd.). Türk masallarında da perî ile evlilik konusu yer almaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde Konur Koca oğlu Sarı Çoban'ın perî kızı ile ilişkisinden, perî kızının ondan hamile kalıp Tepegöz'ü doğurmasından ve Oğuz'un başına kötülük getirmesinden söz edilir (*Dedem Korkudun Kitabı*, s. 105-106). Türk mitolojisinde perî kızına bazı olağan üstü güçler atfedilir. O kötülük sembolü olan Kara-han'ı ağaçkakan yapıp kendisini atmaca haline dönüş-türür ve onu avlamak ister (Ögel, II, 559).

Perî güzelliğin simgesi olmakla beraber ürperti veren bir anlamı da içinde barındırır. Nitekim eski Türkler'de aynı zamanda görünmeyen zararlı bir varlık şeklinde kabul edildiği anlaşılmaktadır. Kâşgarlı Mahmud, Türkler'de perilerin çocuklara zarar vermesine ve göz değmesine karşı tütsü yapıp çocuğun yüzüne üflendiği ve "ısırk ısırk" (ey perî, ısırlmış olasin) dendiğini nakletmektedir (*Divânü lugâtî't-Türk Tercümesi*, I, 99).

Doğu kültüründe olduğu gibi Avrupa'da bilhassa eski Yunan, Roma, Kelt ve Töton; Amerika'da Kızılderili ve Aztek; Afrika yerlileri ve Eskimo kültürlerinde perî vb. hayalî varlıklara inanılır. Periler Yunan mitolojisinde "nereid"ler, "nymph"ler, "musa"ler (müz); İskandinav kültüründe "troll"ler ve "elf"ler; İskoç ve İrlanda kültüründe "shee", "pixy", "pixie" ve "sprite"; Keltler'de Sidh'ler, Almanlar'da "undine" ve Fransızlar'da "fée", Japonlar'da "kitsune"ler gibi birçok adla yer almaktadır. Batı'da edebiyat yanında resim, heykel ve dekoratif sanatlarda perî tasvirleri önemli yer tutar. Periler normal boyda, kanatlı güzel kadınlar şeklinde tasvir edildiği gibi pervane veya kelebek kanatlı, bazan mavi renkli bir çiçeğe konmuş böcek kadar küçük hayalî varlıklar olarak da tasvir edilir. Batı'da çok sayıda yazar perî masalları kaleme almıştır. Bunlardan Hans Christian Andersen ve Jacob-Wilhelm Grimm kardeşlere ait olanlarla Shakespeare'in *A Midsummer Night's Dream*'i (*Bir Yaz Gecesi Rüyası*) meşhurdur. Lâmiî Çelebi'nin Unsûrî'den tercüme ettiği *Vâmık u Azrâ* Doğu kültürüne ait meşhur perî masallarındandır. Eski İran edebiyatı da perî geleneği açısından son derece zengindir.

BİBLİYOGRAFYA :

Divânü lugâtî't-Türk Tercümesi, I, 99; Câhiz, *Kitâbü'l-Hayevân*, VI, 196 vd.; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, IX, 528; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Beyrut 1416/1996, IV, 46; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, LXIX, 67; *Dedem Korkudun Kitabı* (haz. Orhan Şaik Gökay), Ankara 2000, s. 105-106; Yûnus Emre, *Risâlat al-Nushiyya ve Divan* (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1965, s. 156; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIII, 187; Mevlânâ Celâled-dîn-i Rûmî, *Külliyyâtı Şemsî yâ Divân-ı Kebîr* (nşr. Bediüzzaman Fûrûzanfer), Tahran 1338, III, 125; a.m.f., *Divân-ı Kebîr* (trc. Abdülbâki Gölpınarlı), Ankara 2000, II, 177; Behmen Serkârâtî, *Perî*, Tebriz 1971, s. 2 vd.,